

Анотація

Антошина І. В. Інформаційна функція права в механізмі дії права. – Стаття.

У статті мова йде про інформаційну функцію права в механізмі дії права. Визначено її місце в механізмі дії права. Розглянуто роль дії права в соціальній структурі суспільства.

Ключові слова: функція права, інформаційна функція права, дія права, механізм дії права, правовий вплив, правове регулювання.

Summary

Antoshyna I. V. Informational function of law in mechanism of realization of law. – Article.

The article deals with the concept of the informational function of law in the mechanism of action of law. Its place is certain in mechanism of action of law. The role of action of law is considered in social structure of society.

Key words: function of law, informational function of law, action of law, mechanism of action of law, legal influence, legal adjusting.

УДК 340.132.6

Е. У. Прус

СКЛАДОВІ ІДЕАЛЬНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВА

Сучасні проблеми розвитку теорії держави й права безпосередньо тісно пов'язані з проблемами, що поставали перед вченими й практиками пострадянського та більш раннього періоду. Так, інститут застосування права викликав чимало питань, тим самим засвідчив проблемність цього процесу. Одними з найважливіших питань є застосування права на основі принципів, а також без проблем та помилок, тобто ідеально вірно, досконале застосування права на практиці. Важливість цього питання розкривається під час реалізації всіх галузей права, і підтвердженням цьому є аналіз практики судів всіх інстанцій, органів державної влади, а також діяльність правоохоронних органів [1, с. 42].

Вивчення та дослідження питань про застосування права загалом та більш вузьких напрямів (застосування права судами чи правоохоронними органами, помилки в застосуванні права, попередження останніх) належить таким вченим, як М. Вопленко, І. Петрухін, Ф. Григорєв, Т. Жилін, І. Андронов, О. Музичук, О. Совгир, О. Пунько, Л. Каленіченко, Д. Манько, М. Гультай та багатьом іншим.

Концепція ідеології застосування права, яка вже має теоретичні напрацювання, може слугувати підґрунтям для розвитку ідеї ідеального застосування права. Проте слід пам'ятати, що ідеологія – це абстрактне розуміння застосування права, яка включає низку ознак та характеристик, вимог та принципів, яким повинен відповідати правозастосовний процес. Ідеальне застосування права – це шаблон, макет, дотримуючись якого, правозастосовець досягне бездоганного результату.

Родове поняття, через яке визначають помилку, як вважає І. Яншина, – «невідповідність». Помилка (незалежно від форми її існування: чи то в правовому пізнанні, чи в правовій поведінці), що відображається в діях суб'єктів чи в юридичних документах, полягає в їх невідповідності встановленим вимогам, правилам, еталонам, зразкам, принципам, цінностям та іншим критеріям. Причому такі вимоги є за своєю природою ідеальними (належними, досконалими) явищами, які ви-

значають позитивні властивості, яким мають відповідати явища, що пізнаються. Помилка, власне, і проявляється в невідповідності певних властивостей реального явища властивостям ідеального явища. Істинність певних вимог, які постають із властивостей ідеального явища, береться за правило або встановлену аксіому. Тому важливими є критерії виокремлення юридичних помилок, без яких їх наявність констатувати неможливо [2, с. 53–58].

Для того, щоб прийняти рішення, яке б органічно доповнювало й повністю відповідало чинному законодавству, правозастосування мусить реалізувати три взаємопов'язані цілі: 1) забезпечити достовірне та повне встановлення всіх потрібних у справі життєвих обставин; 2) не допустити порушень вимог закону, прав і свобод громадян, інших осіб; 3) приймати рішення, які відповідають вимогам законності, доцільності й справедливості.

Сучасна юридична теорія ззагалі є малочутливою до фактичного й реального. Вона з усіх сторін пронизана ідеалізмом, «але не тим, який має всі права на існування – не ідеалізмом намагань, а ідеалізмом цілком іншого характеру, що досить близький до простої схоластики», – зазначає Б. Малишев. Ідеалізм сучасної юриспруденції – це такий бездоганний стан, коли суб'єкт правозастосування, склавши поняття, не вважає за потрібне звертати увагу на факти або навіть думає, що поняття можуть бути відокремлені від фактів. Це ідеалізм, який втратив почуття дійсної реальності й цю атрофію підносить до позитивних намагань. Це той ідеалізм, який думає, що в юриспруденції потрібно лише «рахувати поняття» [3, с. 5].

Так, поняття «ідеал» розглядається як найвища мета, до якої прагнуть люди і яка керує їхньою діяльністю. Це така діяльність, яка може виступати взірцем досконалості і яка втілюється в найкращих якостях або наділена бездоганними характеристиками [4, с. 10].

Суміжним ідеальному розумінню вчинків та дій є глибоко філософська категорія істинності діяння. «Істина» в теоретичному аспекті тотожна «правді» (відповідає дійсності), «справедливості», «достовірності» й означає достовірне знання, що правильно відображає реальну дійсність у свідомості людей [4, с. 50].

Істина досягається шляхом дослідження та аналізу практики. Практичні дані з діяльності суб'єктів правозастосування свідчать, що виникають та допускаються помилки, які у свою чергу є протилежними істині.

Істина в традиційному, «аристотелівському», розумінні – це відповідність знань, суджень і тверджень дійсному стану речей. Для правника істина не самоцінна: «...істина є необхідною основою рішень про визнання або відмову визнати право, про відновлення й захист права, про відповідальність і покарання чи виправдання» [5, с. 34–37]. Відповідність дійсності знань про фактичні обставини справи є запорукою правильної правової оцінки фактичних обставин, а отже, і справедливого й законного вирішення справи.

Якщо істина характеризує відношення результату пізнання до об'єктивної дійсності, то відношення способу пізнання до результату (за умови його істинності) характеризується поняттям достовірності [6, с. 48–53].

Вищенаведене зумовлює виникнення певних питань. Яке значення для правозастосування має істина в пізнанні? Чи об'єктивна достовірність таких знань?

Звичайно, на неправдиво-помилкових знаннях прийняти об'єктивне, таке, що відповідатиме дійсності, рішення неможливо.

Тому для побудови моделі, алгоритму дій для прийняття достовірного, законного рішення необхідно оперувати правдивими знаннями, покладені функціональні обов'язки реалізовувати лише згідно із законом та на його основі, при цьому закон повинен чітко вказувати на предмет спору, чітко описувати дії щодо розв'язання цього питання (мова йде про чіткість, несуперечливість як матеріальних, так і процесуальних норм). Окрім діяльнісних вимог, є ще вимоги до розумових, інтелектуальних можливостей правозастосовця. Їх рівень повинен відповідати посаді, яку займає правозастосовець, та забезпечувати належне виконання ним функціональних обов'язків.

Оскільки з позицій формальної логіки для отримання достовірного знання необхідний перехід від індуктивних форм, у яких переважно відбувається встановлення обставин справи, до дедуктивних, А. Старченком запропоновано такий спосіб здійснення переходу: спростування усіх можливих варіантів роз'яснення юридично релевантної ситуації, за винятком єдиного: «Висновок, отриманий таким шляхом, стане достовірним судженням, бо якщо нам вичерпно відомі можливі причини досліджуваної події й у процесі перевірки спростовані всі із цих можливостей, окрім єдиної, то єдина неспростована можлива причина буде дійсною, а припущення, що її містить, виступатиме як достовірне знання» [7, с. 98–112].

Слід визначитися з такими моментами: 1) ідеальне, достовірне, правильне, правдиве розуміння та сприйняття фактів, 2) наділене цими властивостями оперування цими фактами. Тобто перший пункт свідчить про внутрішнє розуміння тої чи іншої події, а другий – про її матеріальне вираження за допомогою процесуальних методів.

Для створення ідеальної моделі діяльності із застосування права необхідно створити всі необхідні умови так, щоб суб'єкт правозастосування спершу правильно сприйняв інформацію, а вже потім так само вірно й об'єктивно розпорядився нею на всіх стадіях процесу застосування права, а під час винесення кінцевого рішення особливо.

Тому необхідно на основі вказаних тверджень виділити обов'язкові елементи, від правильності й наявності яких процес застосування права проходитиме бездоганно й досягне свого логічного завершення.

Саме тому в юридичній літературі запропоновано термін «ідеологія правозастосування», про який ми вже згадували, який означає сукупність ідей, поглядів на те, як повинні застосовуватись норми права. У свою чергу «ідеологія» – сукупність філософських, політичних, правових, моральних, релігійних та мистецьких поглядів, що характеризують те або інше суспільство [4, с. 12]. Саме ідеологія правозастосування визначає, які принципи реалізуються у вказаному процесі [8, с. 118–136]. До цінностей слід віднести принципи, що утверджуються в процесі застосування права, а саме: законність, доцільність, об'єктивність, справедливість, обґрунтованість, оперативність та ефективність.

Так, Ю. Оборотов в питанні ідеології застосування права виклав своє твердження, що для здійснення застосування права необхідно керуватись специфіч-

ними принципами, які у своїй сукупності складають ідеологію правозастосування [9, с. 93]. Він виділяє такі принципи: 1) обґрунтованість; 2) законність; 3) справедливість; 4) доцільність; 5) оперативність; 6) типовість; 7) професіоналізм.

На думку Б. Малишева, правозастосування можна вважати правильним, якщо воно відповідає певним критеріям. Ці критерії називаються вимогами щодо процесу та результату правозастосування. Основними вимогами, яким має відповідати правозастосування, є такі: 1) обґрунтованість, 2) законність, 3) доцільність. Вказаним трьома вимогам повинні відповідати всі три стадії правозастосування [10, с. 20].

Вимогами до застосування норм права ще називають юридичні правила (умови), за допомогою яких правозастосовчий орган (суд, адміністрація державних органів тощо) втілює в життя принципи права. Суб'єкт правозастосування керується такими вимогами: 1) законності; 2) обґрунтованості; 3) доцільності; 4) справедливості [11, с. 397].

Вищевикладені твердження зводяться до одного: вимоги до застосування права втілюються в принципах і навпаки, а мета, якої всі прагнуть досягти, зосереджується в підсумку, який є неможливим без дотримання перерахованих принципів.

Загальновідомо, що об'єктивним критерієм відповідності наших уявлень дійсності є практика. Однак у сфері правозастосування перевірка практикою можлива тільки стосовно окремих епізодів, висновків і тверджень. На відміну від фізики та хімії, де експериментальним шляхом перевіряється більшість викладок, під час встановлення обставин юридичної справи експеримент спроможний довести лише принципову можливість або неможливість певної події. А «за неможливості прямої експериментальної перевірки висновку суб'єктивний критерій досить часто виступає опосередкованим виявом об'єктивного, концентрованим виразом колективного досвіду, суспільної практики. Саме таку роль відіграє внутрішнє переконання суб'єктів доказування, виступаючи, з одного боку, методом оцінки доказів, а з іншого – критерієм її правильності» [12, с. 95].

З огляду на вищесказане можна дати визначення ідеальній моделі застосування права, яка виступає сукупністю елементів, характеристик, наявність яких забезпечить безперервний хід діяльності суб'єктів правозастосування, направлений на прийняття й винесення правильного (сприйнятливого для всіх сторін) та об'єктивного рішення.

Постає питання щодо того, які складові ідеальної моделі застосування права і які існують перешкоди для ідеального процесу правозастосування.

Звісно, усі твердження стосовно застосування права мають на меті саме безперешкодне, раціональне втілення в життя норм права, регулюючи при цьому відносини в соціумі. Тому складовими ідеальної моделі застосування права ми можемо назвати такі: а) дотримання вимог та принципів застосування права; б) відсутність помилкового застосування права; в) висока професійність та кваліфікованість правозастосовців, які зуміють вірно тлумачити закон. Вищенаведені складові слід віднести до таких, що носять суб'єктивний характер. Щодо об'єктивних, то вказаний перелік доповнять поняття колізії закону та прогалин у праві, що прямо не залежать від суб'єктів процесу застосування права.

Окрім вже описаних елементів, слід вказати й на цілі правозастосування та методи, за допомогою яких здійснюється процес застосування права.

Також, визначаючи елементи, які наповняють значення ідеальної моделі застосування права, слід скористатися дедуктивним методом пізнання проблеми. Варто розглянути логічний та послідовний ланцюг дій, де: 1) є прагнення до абсолютного, ідеального бачення та вираження процесу застосування права; 2) трапляються перепони – помилки в застосуванні права; 3) здійсненню помилок передують їхня причинність.

Література

1. Прус Е.У. Ідеальна модель застосування права / Е.У. Прус // Актуальні питання розвитку держави і права: традиції та новачі : збірник матеріалів Міжнародної юридичної науково-практичної Інтернет-конференції «Актуальна юриспруденція» (м. Київ, 17 травня 2012 року). – К., 2012. – С. 42–46.
2. Янишина І.С. Юридичні помилки: стан наукового дослідження / І.С. Янишина // Вісник Львівського університету. Серія «Юридична». – 2012. – Вип. 56. – С. 53–58.
3. Малишев Б.В. Застосування норм права (теорія і практика) : [навчальний посібник] / [Б.В. Малишев, О.В. Москалюк]; за заг. ред. Б.В. Малишева. – К. : Реферат, 2010. – 260 с.
4. Словник української мови : в 11 т. / уклад. В.О. Винник, В.П. Градова та ін. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т. IV. – 1973. – 830 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua>.
5. Бочаров Д.О. Правозастосовча діяльність: поняття, функції та форми. Проблемні лекції / Д.О. Бочаров. – Дніпропетровськ : АМСУ, 2006. – 73 с.
6. Эйсман А.А. Соотношение истины и достоверности в уголовном процессе / А.А. Эйсман // Советское государство и право. – 1966. – № 6. – С. 93–100.
7. Старченко А.А. Логика в судебном исследовании / А.А. Старченко. – М. : Госюриздат, 1958. – 342 с.
8. Черданцев А.Ф. Теория государства и права : [учебник для вузов] / А.Ф. Черданцев. – М. : Юристъ, 1999. – 280 с.
9. Оборотов Ю.М. Теория держави і права (прагматичний курс) : [екзаменаційний довідник] / Ю.М. Оборотов. – О. : Юридична література, 2006. – 184 с.
10. Малишев Б.В. Застосування норм права (теорія і практика) : [навчальний посібник] / [Б.В. Малишев, О.В. Москалюк]; за заг. ред. Б.В. Малишева. – К. : Реферат, 2010. – 260 с.
11. Скакун О.Ф. Теория держави і права : [підручник] / О.Ф. Скакун. – Х. : Консул, 2001. – 656 с.
12. Орлов Ю.К. Основы теории доказательств в уголовном процессе : [научно-практическое пособие] / Ю.К. Орлов. – М. : Проспект, 2000. – 144 с.

Анотація

Прус Е. У. Складові ідеального застосування права. – Стаття.

У статті обґрунтовано пропозицію з конкретизації ідеальної моделі (шаблону) застосування права. Автором пропонується визначення переліку необхідних критеріїв, що становитимуть зміст такої моделі. Наголошується на різноманітності критеріїв: принципи, суб'єктивний вплив тощо.

Ключові слова: ідеологія застосування права, критерії правозастосування, принципи права.

Аннотация

Прус Е. В. Составляющие идеального применения права. – Статья.

В статье обосновано предложение по конкретизации идеальной модели (шаблона) применения права. Автором предлагается определение перечня необходимых критериев, которые составят содержание такой модели. Отмечается разнотипности критериев: принципы, субъективное влияние и тому подобное.

Ключевые слова: идеология применения права, критерии правоприменения, принципы права.

Summary

Prus E. V. Components of the ideal application of the law. – Article.

Proposal for specification of the ideal model (template) of the right application is explained in the article. The author has proposed establishing a list of necessary criteria that constitute the content of the model. Emphasized on different types of criteria: the principles, subjective effects and others.

Key words: ideology of law, criteria for law enforcement, principles of law.